

Marek Centkowski

Procedury karne w stosunku do żołnierzy sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych oraz członków ich personelu cywilnego przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

W 2017 r., na podstawie porozumień zawartych pomiędzy rządami Rzeczypospolitej Polskiej oraz Stanów Zjednoczonych, na terenie Polski rozpoczęła rotacyjną służbę brygada amerykańska. Żołnierze amerykańscy, stacjonują w południowo-zachodniej Polsce w rejonie Żagania oraz w północno-wschodniej części kraju, w Bemowie Piskim. Pobyt wojsk amerykańskich jest uregulowany na podstawie traktatów i umów międzynarodowych. Istotnym elementem sprawowania jurysdykcji karnej wobec członków sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych i ich personelu cywilnego są szczegółowe porozumienia dwustronne, które *de facto* kształtują zakres postępowania i działania rodzimych organów ścigania wobec wyżej wymienionych podmiotów.

Kluczowym i zarazem fundamentalnym aktem międzynarodowego, który stworzył państwom członkowskim sojuszu zagrożonym agresją innych państw, możliwość ochrony i obrony przez inne państwa sprzymierzone w sojuszu jest Traktat Północnoatlantycki, sporządzony w Waszyngtonie w dniu 4 kwietnia 1949 r.¹ Sojusz Północnoatlantycki (NATO) jest odpowiedzią na zagrożenia współczesnego świata, pokazuje, jak potrafimy współdziałać z naszymi sojusznikami i partnerami. Ma on ściśle defensywną formułę, opartą na art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych².

¹ Dz.U. z 2000 r. Nr 87, poz. 970.

² Artykuł 51: "Nic w niniejszej Karcie nie może uchybiać niepozywalnemu prawu do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej w przypadku napaści zbrojnej na któregokolwiek członka Narodów Zjednoczonych, zanim Rada Bezpieczeństwa nie podejmie niezbędnych zarządzeń w celu utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Środki podjęte przez członków w wykonaniu tego prawa do samoobrony będą natychmiast podane do wiadomości Radzie Bezpieczeństwa i w niczym nie mogą uszczuplać władzy i odpowiedzialności Rady Bezpieczeństwa, wynikających z niniejszej Karty, do podejmowania w każdym czasie takiej akcji, jaką ona uzna za niezbędną do utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa".

NATO, mimo swojego obronnego charakteru, ma możliwość wykonywania działań wyprzedzających i obronnych w celu uchronienia państw członkowskich przed ewentualną agresją. Zbrojna napaść na jednego z sygnatariuszy traktatu traktowana jest jako agresja przeciwko wszystkim państwom sojuszu³.

Państwa, które w połowie XX wieku zawarły traktat obronny, były zmuszone usankcjonować zasady pobytu wojsk sprzymierzonych na obcym terytorium. Efektem tych działań było powstanie w Londynie w dniu 19 czerwca 1951 r. *Umowy między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych*⁴ (NATO Status of Forces Agreement, w skrócie NATO SOFA).

Umowa NATO SOFA w art. VII zawiera postanowienia dotyczące sprawowania jurysdykcji karnej między państwem przyjmującym a państwem wysyłającym.

Wyszczególnia się trzy rodzaje jurysdykcji karnej, które mogą zachodzić pomiędzy państwem wysyłającym a państwem przyjmującym.

Pełna jurysdykcja odnosi się do sprawowania przez organy wojskowe państwa wysyłającego, jurysdykcji zupełnej w kwestiach karnych i dyscyplinarnych w stosunku do osób podlegających prawu wojskowemu państwa wysyłającego. Analogią w kontekście państwa przyjmującego dla jurysdykcji pełnej, jest prawo sprawowania przez organy tego państwa jurysdykcji wobec członków sił zbrojnych, ich personelu cywilnego oraz członków rodzin państwa wysyłającego – w wypadku przestępstw popełnionych na terytorium państwa przyjmującego i karalnego zgodnie z jego prawem.

Jurysdykcja wyłączna państwa wysyłającego charakteryzuje się prawem do stosowania przepisów państwa wysyłającego wobec wszystkich osób podlegających prawu wojskowemu tego państwa, w odniesieniu do przestępstw karalnych, a niekaralnych – na podstawie prawa państwa przyjmującego. Przewidziana dla państwa przyjmującego wskazana jurysdykcja stwarza organom tego państwa możliwość wyłącznego stosowania prawa w stosunku do członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego oraz członków ich rodzin w kwestii przestępstw karalnych zgodnie z jego prawem, a niekaralnych na podstawie prawa państwa wysyłającego. Jurysdykcja wyłączna obejmuje przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu obu państw. Wskazane przestępstwa zostały enumeratywnie wymienione w art. VII ust. 2 lit. c poz. I, II umowy NATO SOFA⁵.

³ Dz.U. z 2000 r. Nr 87, poz. 970, art. 5.

⁴ *Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the status of their forces.*

⁵ Poz. I: zdradę państwa, Poz. II: sabotaż, szpiegostwo lub naruszenie jakichkolwiek przepisów dotyczących tajemnicy państwowej tego państwa lub tajemnicy związanej z obronnością tego państwa.

Jurysdykcja zbieżna zachodzi wówczas, gdy organy wojskowe państwa wysyłającego mają pierwszeństwo stosowania własnego prawa wobec członków sił zbrojnych lub personelu cywilnego w przypadku zaistnienia przestępstw skierowanych wyłącznie przeciwko mieniu lub bezpieczeństwu tego państwa, jak również w wypadku przestępstw popełnionych wyłącznie przeciwko osobie lub mieniu innego członka sił zbrojnych lub personelu cywilnego, albo członka jego rodziny. Zbieżną jurysdykcją państwa wysyłającego objęte są przestępstwa związane z podjęciem lub zaniechaniem jakichkolwiek działań podczas wykonywania czynności służbowych przez wyżej opisane podmioty państwa wysyłającego. Istnieje obowiązek wzajemnego przekazywania informacji w sytuacji zaistnienia jurysdykcji zbieżnej.

Z wyjątkiem wyżej wskazanych przypadków, pierwszeństwo jurysdykcyjne przypada organom państwa przyjmującego.

Analizowany artykuł VII NATO SOFA zawiera klauzulę umożliwiającą rezygnację z pierwszeństwa w sprawowaniu jurysdykcji. Procedura rezygnacji polega na wystąpieniu państwa z pierwszeństwem jurysdykcyjnym do drugiego z nich, z informacją o zdarzeniu oraz deklaracją ewentualnego życzliwego rozpatrzenia wniosku o przekazanie mu sprawy do dalszego prowadzenia. Drugie państwo jest obowiązane poinformować, że przejęcie sprawy ma dla niego szczególne znaczenie i jest uzasadnione.

W odniesieniu do Polski, zapisy postanowień NATO SOFA określają kontekst jurysdykcyjny w stosunku do każdego członka Paktu Północnoatlantyckiego, z wyjątkiem Stanów Zjednoczonych Ameryki. Ten obejmuje podpisana w dniu 11 grudnia 2009 r. w Warszawie Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁶. Akt ten stanowi uzupełnienie do umowy NATO SOFA.

W preambule wymienionego dokumentu sygnatariusze powołują się na zobowiązania z zakresu bezpieczeństwa, zawarte w Traktacie Północnoatlantyckim oraz w Karcie Narodów Zjednoczonych. Umawiające się strony uznają, że współpraca w dziedzinie obronności oparta jest na pełnym poszanowaniu suwerenności obu państw. Rzeczpospolita Polska wyraża zgodę na stacjonowanie na jej terytorium komponentów sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych wraz z personelem cywilnym i członkami rodzin. Zdefiniowanym zamiarem tego pobytu jest udział we wspólnych działaniach obronnych i promowanie pokoju oraz bezpieczeństwa w obszarach wzajemnego zainteresowania.

Jak już wspomniano, analizowana umowa stanowi uzupełnienie do umowy NATO SOFA. Bardziej szczegółowo został określony w niej status i warunki pobytu sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, ich personelu cywilnego oraz członków ich rodzin. Sprecyzowano również warunki regulujące funk-

⁶ Dz.U. z 2010 r. Nr 66, poz. 422.

cjonowanie wykonawców kontraktowych, świadczących usługi i dostawy dla sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych. W sprawach nieuregulowanych w niniejszej umowie stosuje się odpowiednie postanowienia umowy NATO SOFA, jeżeli istnieją⁷.

Omówienie właściwości karnej względem żołnierzy sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych oraz ich personelu cywilnego i rodzin należy rozpocząć od analizy art. 13 umowy zatytułowanego „Jurysdykcja karna”. Zawiera on kilka niezwykle ważnych stwierdzeń m.in., że organy Rzeczypospolitej Polskiej uznają nadzór dyscyplinarny władz wojskowych Stanów Zjednoczonych nad członkami ich sił zbrojnych. Ponadto, na zasadzie wcześniej omawianej jurysdykcji zbieżnej umowy NATO SOFA,⁸ organy Rzeczypospolitej Polskiej zyczliwie i niezwłocznie rozpatrzą wnioski władz Stanów Zjednoczonych o zrzeczenie się pierwszeństwa polskiej jurysdykcji karnej. Zrzeczenie się może nastąpić tylko wówczas, gdy sprawa nie ma szczególnego znaczenia dla Rzeczypospolitej Polskiej. Wydaje się, że określenie „szczególne znaczenie” ma szerszy charakter niż sformułowanie zawarte w art. VII umowy NATO SOFA „przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu państwa”.

W umowie oba państwa zobligowały się do wzajemnego informowania o zaistnieniu jurysdykcji zbieżnej. Stosowne wnioski o zrzeczenie się jurysdykcji powinny być kierowane odpowiednio do Ministra Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej oraz właściwych władz wojskowych Stanów Zjednoczonych. W przypadku spornych kwestii obie umawiające się strony będą przeprowadzać konsultacje w celu ich rozstrzygnięcia. Ponadto Stany Zjednoczone zostały zwolnione z obowiązku przekazywania stronie polskiej informacji, dotyczących przestępstw popełnionych wyłącznie przeciwko mieniu lub bezpieczeństwu Stanów Zjednoczonych oraz przestępstw przeciwko osobie lub mieniu innego członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, ich personelu cywilnego oraz członków ich rodzin.

Istotnym z punktu widzenia właściwości polskich organów ścigania jest zapis mówiący, że członkowie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, personelu cywilnego lub członkowie ich rodzin, nie podlegają jurysdykcji sądów wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej. Umawiające się strony jednoznacznie rozgraniczyły kompetencje odnoszące się do ścigania przestępstw powszechnych, od przestępstw o charakterze wojskowym.

W art. 647 § 1 pkt 3 kpk⁹ wskazano, że orzecznictwu polskich sądów wojskowych podlegają żołnierze sił zbrojnych państw obcych oraz ich personel cywilny, którzy przebywając na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej popełnili przestępstwo w związku z pełnieniem przez nich obowiązków służ-

⁷ Dz.U. z 2010 r. Nr 66, poz. 422, art. 1.

⁸ Dz.U. z 2000 r. Nr 21, poz. 257, art. VII, ust. 3, lit. c.

⁹ Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 556.

bowych. Dyspozycja ta nie ma zastosowania w sytuacji, gdy umowy międzynarodowe, których Rzeczypospolita Polska jest stroną stanowią inaczej.

Z poddanych analizie dwóch umów międzynarodowych, których Polska jest stroną, oraz zapisów polskiej kodeksowej procedury karnej jednoznacznie wynika, że jurysdykcja karna w stosunku do członków sił zbrojnych i ich personelu cywilnego państw członkowskich NATO podlega polskiemu sądownictwu wojskowemu, natomiast nie dotyczy członków sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych i ich personelu cywilnego oraz członków ich rodzin. Taka sama zależność wynika z art. 10 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia¹⁰, na podstawie którego członek sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych i ich personel cywilny oraz członkowie ich rodzin nie podlegają sądownictwu wojskowemu w sprawach o wykroczenia. Członkowie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych oraz ich personel cywilny zwolnieni są także z płacenia kar, grzywien lub innych tego rodzaju opłat nakładanych przez organy Rzeczypospolitej Polskiej w sprawach, gdy wykonują oni obowiązki służbowe. Tak więc nie można przykładowo nałożyć na wskazane wyżej podmioty grzywny w postaci mandatu karnego za popełnione wykroczenie w czasie wykonywania przez nich obowiązków służbowych.

W postanowieniach art. 13 umowy widnieje zapis, że umawiające się strony udzielają sobie pomocy wzajemnej podczas prowadzenia przez nie postępowań przygotowawczych. Pomoc ta może polegać na zbieraniu, zabezpieczeniu, zajmowaniu lub przedstawianiu dowodów związanych z przestępstwem. Organy stron mogą wnioskować o możliwość uczestnictwa w czynnościach dowodowych drugiej strony. Działania winny odbywać się na możliwie najniższym szczeblu, bezpośrednio pomiędzy organami odpowiedzialnymi za prowadzenie wnioskowanych czynności. Wydaje się, że na poziomie fizycznej współpracy, mogą być również określone kwestie wstępnego kwalifikowania czynów popełnionych przez członków sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, występujących poza terenem jednostki w umundurowaniu¹¹, jako czynów zabronionych popełnionych w ramach wykonywanych obowiązków służbowych.

Kolejny artykuł umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej określa jurysdykcję karną podczas wykonywania obowiązków służbowych. Umowa ta, w przeciwieństwie do umowy NATO SOFA, zawiera definicję „obowiązków służbowych” - ustaloną jako każdy obowiązek, służbę bądź czynność wymagana lub dozwolona na podstawie ustawy, regulaminu lub rozkazu przełożonego wojskowego lub członka personelu cywilnego, wydanego w ramach jego kompetencji zwierzchnich. Przy czym nie wszystkie czynności wykonywane przez

¹⁰ Dz.U. z 2001 r. Nr 106, poz. 1148.

¹¹ Dz.U. z 2010 r. Nr 66, poz.422, art. 6.

wskazane wyżej podmioty stanowią czynności służbowe. Należą do nich jedynie te, które są wymagane lub dozwolone w czasie wykonywania obowiązku lub służby¹². W polskiej literaturze przedmiotu¹³ oraz orzecznictwie¹⁴ określenie obowiązków służbowych traktuje się podobnie, tzn. jako obowiązek żołnierza wynikający z zajmowanego stanowiska służbowego, pełnionej funkcji lub służby szczególnej, albo wykonywanego zadania, a także z faktu pełnienia służby wojskowej.

Podczas funkcjonowania jurysdykcji zbieżnej, na zasadach określonych w umowie NATO SOFA, państwo wysyłające (w tym przypadku Stany Zjednoczone) ma pierwszeństwo w sprawowaniu jurysdykcji w odniesieniu do przestępstw wynikających z podjęcia lub zaniechania jakichkolwiek czynności podczas wykonywania obowiązków służbowych¹⁵. W tym celu przebywające na terenie Rzeczypospolitej, amerykańskie władze wojskowe najwyższego szczebla,¹⁶ wydają zaświadczenie stwierdzające, że owo działanie lub zaniechanie, które mogło spowodować domniemane przestępstwo, nastąpiło podczas wykonywania obowiązków służbowych. Dokument ten będzie stanowił dowód o pełnieniu lub niepełnieniu obowiązków służbowych przez członka sił zbrojnych oraz personelu cywilnego Stanów Zjednoczonych. W przypadku, gdy strona amerykańska wyda zaświadczenie, że sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie pełnił obowiązków służbowych, pierwszeństwo jurysdykcyjne ma strona polska. Strony zastrzegły sobie możliwość weryfikacji zaświadczenia wydanego przez władze wojskowe Stanów Zjednoczonych. Uprawnionym do zwrócenia się do strony amerykańskiej o zweryfikowanie zaświadczenia jest polski sąd, po uprzednim zbadaniu okoliczności zdarzenia. Obie strony niezwłocznie podejmują konsultacje w tej sprawie, podczas których strona polska może przedstawić wszelkie informacje dające podstawę do kwestionowania ważności zaświadczenia o wykonywaniu obowiązków służbowych przez sprawcę przestępstwa. Strona polska może również żądać udzielenia wyjaśnień, a także rozpatrzenia zaświadczenia przez organ nadrzędny nad tym, który je wydał.

Artykuł 15 umowy jest ściśle związany z regułami jurysdykcji karnej, która obowiązuje umawiające się strony, a dotyczy zasad i procedur zatrzymania, nadzoru i dostępu do osoby zatrzymanej. Przepisem ogólnym jest zapis, gdzie oba państwa deklarują wzajemną pomoc przy zatrzymaniu członków sił zbrojnych, personelu cywilnego i członków ich rodzin na terenie

¹² Dz.U. z 2010 r. Nr 66, poz. 422, art. 14.

¹³ W. Kotowski, B. Kurzepa, Żandarmeria Wojskowa i wojskowe organy porządkowe, komentarz praktyczny, Dom Wydawniczy ABC, 2005, s. 38.

¹⁴ WZ 5/02, OSNKW z 2002 r. Nr 7-8, poz. 63.

¹⁵ Dz.U. z 2000 r. Nr 21, poz. 257, art. VII, ust. 3, lit. a, poz. II.

¹⁶ W praktyce są to dowódcy jednostek wojskowych, którzy mają wiedzę o ewentualnym wydaniu żołnierzowi przepustki lub oficer łącznikowy w Ambasadzie Stanów Zjednoczonych w Warszawie.

Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady ich przekazania organowi, który będzie sprawował jurysdykcję. Władze wojskowe Stanów Zjednoczonych są zobowiązane niezwłocznie powiadomić o członku sił zbrojnych lub personelu cywilnego oraz członku ich rodziny, który został przez nie zatrzymany, a wiadomym jest, że polskie organy ścigania posiadają jurysdykcję wyłączną lub mają pierwszeństwo w jej sprawowaniu. W sytuacji, gdy to polskie organy ochrony porządku prawnego zatrzymają członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych lub ich personelu cywilnego albo członka ich rodziny, mają one obowiązek niezwłocznego poinformowania drugiej strony. Ponadto, w przypadku zatrzymania wyżej wskazanych podmiotów strona amerykańska, w razie skierowania stosownego wniosku, ma możliwość niezwłocznego dostępu do tej osoby.

Istotnym zapisem w analizowanym artykule jest dyspozycja przyzwalająca przedstawicielowi sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych na obecność w trakcie realizowania czynności lub przesłuchań z udziałem osoby zatrzymanej, jednakże nie może brać on czynnego udziału w tych czynnościach czy przesłuchaniach.

Władze Stanów Zjednoczonych nie mogą utrudniać prowadzenia postępowań przez stronę polską. W przypadku, gdy postępowanie przygotowawcze lub sądowe prowadzone przez polskie organy jest w fazie *in personam*, strona amerykańska pozostaje odpowiedzialna za doprowadzenie zatrzymanego przed oblicze organów ochrony polskiego porządku prawnego, jeśli czynności realizowane z udziałem zatrzymanego wymagają jego obecności. Odpowiedzialność władz amerykańskich musi wynikać z ich wniosku o nadzór nad zatrzymanym. Kluczowe znaczenie ma tu fakt, czy zatrzymany występuje w charakterze podejrzanego w sprawie. Jeśli tak, wówczas władze amerykańskie mają obowiązek zapewnienia dostępności do podejrzanego w czasie trwania postępowania przygotowawczego i postępowania sądowego. Zapis ten jest o tyle istotny, że ewentualne przedstawienie zarzutów podejrzanemu pociąga za sobą pewne zasadnicze skutki dla strony amerykańskiej, natomiast brak wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów nie determinuje strony amerykańskiej do tego typu działań i może powodować, że sprawca zostanie wysłany do Stanów Zjednoczonych i tam na innych podstawach prawnych będą realizowane czynności z jego udziałem.

Nie mniej ważnym zapisem jest kwestia tymczasowego aresztowania członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych lub członka ich personelu cywilnego albo członka ich rodziny. Środek zapobiegawczy może być stosowany przez władze Stanów Zjednoczonych, jednakże pod warunkiem przekazania przez polski sąd właściwych instrukcji odnośnie do warunków przetrzymywania zatrzymanego podmiotu. Wniosek nadzoru nad zatrzymanym nie może być złożony przez władze Stanów Zjednoczonych, jeżeli warunki określone przez polski sąd nie będą możliwe do dochowania. Jeżeli polskie postę-

powanie sądowe nie zostanie ukończone w przeciągu jednego roku od jego rozpoczęcia, władze Stanów Zjednoczonych są zwolnione z wyżej wymienionych zapisów, chyba że ponowne zobowiązania zostaną przedłużone w wyniku negocjacji z polskimi władzami. W przypadku uchylenia aresztu tymczasowego w sprawie, gdzie pierwszeństwo jurysdykcyjne ma strona polska, nadzór nad przestrzeganiem innego środka zapobiegawczego wobec podejrzanego o popełnienie przestępstwa członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, ich personelu cywilnego lub członka rodziny będzie sprawowany przez siły zbrojne Stanów Zjednoczonych. Władze Stanów Zjednoczonych mają prawo utrzymać nadzór nad tym podmiotem również w sytuacji skazania go na karę pozbawienia wolności bez zawieszenia do czasu wykorzystania wszystkich środków odwoławczych. Jednakże samo odbywanie kary pozbawienia wolności, co do zasady, powinno odbywać się w polskim zakładzie penitencjarnym.

Opierając się na postanowieniach wyżej wskazanych artykułów Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz Umowy między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych opracowano Memorandum o porozumieniu pomiędzy Ministrem Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej a Dowództwem Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych w Europie, dotyczące zagranicznej jurysdykcji karnej. Celem powstania tego dokumentu jest szczegółowe odniesienie się do zapisów jurysdykcyjnych Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷. Memorandum nie ma na celu ustanawiania żadnych praw lub zobowiązań w rozumieniu prawa międzynarodowego.

Memorandum liczy sześć rozdziałów, z czego kluczowymi wydają się Rozdział V - Procedury oraz Rozdział VI - Sprawy sporne, zmiany, czas obowiązywania i sprawy dodatkowe.

W pierwszej kolejności uczestnicy memorandum zawarli klauzulę dowolności językowej wzajemnego informowania się o zdarzeniach. Strony przesyłają sobie wzajemnie wszelką dokumentację, zgodnie z ich urzędowymi językami, tzn. polskim i angielskim.

W przypadku zatrzymania lub tymczasowego aresztowania członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych lub członka rodziny, strona polska (osoba upoważniona przez uczestnika memorandum) niezwłocznie powiadamia

¹⁷ Odniesienie się do stosowania art. 13, 14, 15 Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Biuro Łącznikowe ds. Prawnych Stanów Zjednoczonych (USLLO)¹⁸, Oficera dyżurnego Personelu Wojskowego w Ambasadzie Stanów Zjednoczonych w Warszawie lub Oficera Dowodzącego najbliższej jednostki Wojskowych Organów Ścigania Stanów Zjednoczonych w Rzeczypospolitej Polskiej. Informacja powinna być przekazana najpierw telefonicznie, ewentualnie-alternatywnie – za pomocą faksu oraz pocztą elektroniczną z niezwłocznym potwierdzeniem telefonicznym w języku polskim i angielskim.

W sytuacji zbieżności jurysdykcyjnej, jak również w odniesieniu do wniosku o zrzeczenie się pierwszeństwa jurysdykcji, uczestnicy memorandum określili wzór wniosku, jakim strony powinny wzajemnie informować się o podjętych czynnościach¹⁹.

Natomiast na podstawie art. 14 Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uczestnicy ustalili wzór zaświadczenia o wykonywaniu obowiązków służbowych przez członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych lub ich personelu cywilnego w przypadku, gdy władze wojskowe Stanów Zjednoczonych mają zamiar skorzystania z pierwszeństwa w sprawowaniu jurysdykcji,

¹⁸ USLLO – the United States Legal Liaison Office.

¹⁹ „OD: Biuro Łącznikowe ds. Prawnych Stanów Zjednoczonych/Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej DO: Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej/Biuro Łącznikowe ds. Prawnych Stanów Zjednoczonych Niniejszym udziela powiadamiania się o następującej [sprawie][aresztowaniu][zatrzymaniu] zgodnie z [artykułem 13 ustęp 2][artykułem 13 ustęp 3][artykułem 15 ustęp 2][artykułem 15 ustęp 3] Umowy między Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podpisanej w Warszawie w dniu 11 grudnia 2009 roku:

1. Imię i nazwisko/ranga/jednostka:
2. Charakter domniemanego przestępstwa (przestępstw):
3. Skrócony opis zgłaszanego zdarzenia:
4. Miejsce, czas i data aresztowania lub zatrzymania, w stosownym przypadku:
5. Inne informacje:

[Rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki] [Rząd Rzeczypospolitej Polskiej] zamierza skorzystać z prawa pierwszeństwa w sprawowaniu jurysdykcji w danej sprawie.

[Rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki] [Rząd Rzeczypospolitej Polskiej] niniejszym zwraca się do władz [Rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki] [Rządu Rzeczypospolitej Polskiej] o zrzeczenie się pierwszeństwa w sprawowaniu jurysdykcji.

IMIĘ I NAZWISKO

Stanowisko

WAŻNE: Informacje podane powyżej mają charakter sprawozdania niezwyfikowanego. Nie przedstawiają one w swoim zamierzeniu opinii co do tego, czy wskazana osoba jest winna popełnienia opisanego lub jakiegokolwiek innego przestępstwa.

Data otrzymania potwierdzona przez (Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej / Biuro Łącznikowe ds. Prawnych Stanów Zjednoczonych Ameryki.)”

określonego w art. VII ustęp 3 lit. a ii NATO SOFA²⁰. W przypadku sporu kompetencyjnego (poza art. 14 umowy) rozstrzygnięcia dokonują właściwe organy uczestników.

Podczas wszystkich postępowań urzędowych, postępowań przygotowawczych oraz czynności procesowych, władze Rzeczypospolitej Polskiej zobligowały się do zapewnienia kompetentnego tłumacza dla członka sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych lub członka jego rodziny, niezależnie od tego, czy podmiot ten jest oskarżonym, podejrzanym, świadkiem czy pokrzywdzonym. Ponadto polskie władze obowiązane są do zapewnienia stronom angielskiego tłumaczenia istotnych, według kryteriów polskiego prawa, dokumentów. W dalszych zapisach rozdziału uczestnicy memorandum określają sposoby powiadamiania stron lub uczestników procesowych. W odniesieniu do polskich żołnierzy ustalono, że dopuszczalnym jest, aby strona amerykańska kierowała korespondencją za pośrednictwem dowódców jednostek wojskowych tych żołnierzy.

W końcowych sentencjach tego rozdziału uczestnicy ustalili, że podczas procedury penitencjarnej koordynatorem z polskiej strony będzie Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast ze strony amerykańskiej będzie to Biuro Łącznikowe ds. Prawnych Stanów Zjednoczonych.

Rozdział VI memorandum traktuje o wszelkich sprawach spornych pomiędzy stronami. Uczestnicy ustalili, że sporne kwestie powinny być roz-

²⁰ „Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej, Adres Szanowna Pani / Szanowny Panie, _____:

Zgodnie z artykułem 14 Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podpisanej w Warszawie w dniu 11 grudnia 2009 roku, niniejsze zaświadczenie stanowi dowód tego, że następujące domniemane przestępstwo powstało w wyniku działania lub zaniechania w wykonywaniu obowiązków służbowych przez członka sił zbrojnych lub personelu cywilnego:

1. Imię i nazwisko/ranga członka sił zbrojnych lub personelu cywilnego:
2. Jednostka:
3. Podejrzewane/domniemane przestępstwo(a):
4. Miejsce, czas i data zdarzenia:
5. Szczegóły dotyczące obowiązku służbowego:
6. Inne informacje:

Niniejszym powiadamia się, że władze wojskowe Stanów Zjednoczonych zamierzają skorzystać z prawa pierwszeństwa w sprawowaniu jurysdykcji zgodnie z artykułu VII ustęp 3. a ii Umowy NATO SOFA.

Z poważaniem,
IMIĘ I NAZWISKO
Stanowisko
Data

UWAGA: Niniejsze zaświadczenie nie powinno być interpretowane jako ustalenie przez Rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki, że członek sił zbrojnych lub personelu cywilnego jest winny zarzucanego przestępstwa lub że działanie lub zaniechanie nastąpiło zgodnie z domniemaniem.

Data otrzymania potwierdzona przez (Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej)”.

strzygane na możliwie najniższym szczeblu. Zmiany w dokumencie muszą być złożone na piśmie i potwierdzone przez obie strony. Memorandum ustanowione jest bezterminowo, może być zakończone za obopólną zgodą lub za wypowiedzeniem jednej ze stron.

Dokumentem, który bardziej szczegółowo traktuje kwestie związane z działaniami i realizacją czynności procesowych w razie zaistnienia zdarzeń z udziałem członków sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych oraz ich personelu cywilnego są wytyczne Prokuratury Krajowej.

W przypadku, gdy dojdzie do zdarzenia z udziałem żołnierzy amerykańskich lub ich personelu cywilnego, do należytego zabezpieczenia miejsca zdarzenia zobowiązana jest Policja lub Żandarmeria Wojskowa. Na obu organach ścigania ciąży również obowiązek powiadomienia właściwych wojskowych przełożonych lub żandarmerii amerykańskiej w przypadku zatrzymania żołnierza amerykańskiego lub członka ich personelu cywilnego. O fakcie zatrzymania musi być również powiadomiony właściwy prokurator rejonowy, który również ma obowiązek uczestniczenia w realizowanych czynnościach w niezbędnym zakresie, jeżeli charakter zdarzenia tego wymaga.

Analogiczny obowiązek powiadomienia wojskowego przełożonego lub przedstawiciela żandarmerii amerykańskiej ciąży na prokuratorze, który skierował wniosek o zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania wobec żołnierza amerykańskiego lub członka personelu cywilnego.

Po przeprowadzeniu czynności w niezbędnym zakresie, prokurator rejonowy jest obowiązany do przekazania zebranego materiału dowodowego zgodnie z właściwością miejscową, do Wydziału do spraw Wojskowych Prokuratury Okręgowej w Warszawie lub Poznaniu. Na tym etapie postępowania prokurator prowadzący lub nadzorujący powinien zwrócić się z wnioskiem do Departamentu do spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej o wystąpienie do kompetentnego organu sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych o określenie czy czyn, którego dopuścił się sprawca, był popełniony w związku z wykonywaniem przez niego obowiązków służbowych. Wniosek powinien zawierać wszystkie dane wymagane zgodnie z postanowieniami Memorandum o porozumieniu między Ministrem Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej a Dowództwem Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki w Europie, dotyczącym zagranicznej jurysdykcji karnej, podpisanym w dniu 23 października 2014 r. w Warszawie.

W przypadku, gdy strona amerykańska wyda zaświadczenie, że sprawca będący żołnierzem lub członkiem personelu cywilnego w czasie popełnienia czynu pozostawał w związku z wykonywanymi obowiązkami służbowymi, właściwy prokurator wydaje decyzję kończącą postępowanie. Jednocześnie wskazuje, iż pierwszeństwo w sprawowaniu jurysdykcji karnej przysługuje stronie amerykańskiej. Jeżeli zaświadczenie wydane przez kompetentny or-

gan Stanów Zjednoczonych zawiera informację, że sprawca czynu nie pełnił obowiązków służbowych, wówczas prokurator z Wydziału do spraw Wojskowych Prokuratury Okręgowej przesyła sprawę do dalszego prowadzenia właściwemu prokuratorowi rejonowemu. Prokuratorzy wojskowi w prokuraturach okręgowych i rejonowych mogą powierzyć prowadzenie postępowania Żandarmerii Wojskowej.

W razie zaistnienia sporu jurysdykcyjnego oraz rozważania decyzji o zrzeczeniu się pierwszeństwa jurysdykcyjnego Ministerstwo Sprawiedliwości, a ściślej Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka, zwraca się o opinię do Prokuratury Krajowej Departamentu do spraw Wojskowych. Decyzja końcowa jest przesyłana kompetentnym organom strony amerykańskiej przez Departament do spraw Wojskowych.

Po przeanalizowaniu przywołanych dokumentów można stwierdzić, że działania polskich i amerykańskich organów ochrony porządku prawnego w sposób szczegółowy określiły zadania i działania realizowane na poszczególnych poziomach działalności organów ścigania. Jednakże występują sytuacje wymagające doprecyzowania ze względu na różnice w jurysdykcji obu państw. Przykładem może być zupełnie obcy dowódca amerykańskiej jednostki wojskowej obowiązek reprezentowania swojego kraju jako pokrzywdzonego w sprawach o zniszczenie, uszkodzenie lub utratę mienia wojskowego. Zdarzenie, które ujawniło ten problem, miało miejsce pod Toruniem, gdzie zostało uszkodzonych kilka amerykańskich czołgów, a polscy śledczy mieli problem z dostarczeniem dokumentów zawierających informacje o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego, ponieważ w prawie amerykańskim dowódca jednostki wojskowej nie jest reprezentantem mienia wojskowego tej jednostki, tak jak jest to unormowane w polskich przepisach prawnych. Ponadto żołnierze amerykańscy inaczej postrzegają kwestię składania zeznań w charakterze świadka, nie jest dla nich jasny wymóg złożenia podpisu pod zeznaniami. Zaprezentowane przykłady mogą świadczyć o różnorodności rozwiązań prawno-organizacyjnych obu stron, jednakże biorąc pod uwagę czas przebywania żołnierzy Stanów Zjednoczonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, procedury stosowane przez oba kraje z pewnością zostaną rozpoznane i implementowane do wspólnych działań.

Podsumowanie

Przedmiotem niniejszej pracy jest wyjaśnienie zagadnień jurysdykcji karnej, zawartych w art. 13-15 Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o statusie sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zawartej w dniu 11 grudnia 2009 r. w Warszawie. Autor równolegle prowadzi

analizę postanowień zawartych w art. VII NATO SOFA, które stanowią uzupełnienie do postanowień określonych w umowie między Rządami Polski i Stanów Zjednoczonych. Ponadto omówiono dokument w postaci Memorandum o porozumieniu między Ministrem Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej a Dowództwem Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki w Europie, dotyczącym zagranicznej jurysdykcji karnej, podpisany w dniu 23 października 2014 r. w Warszawie. Memorandum precyzuje zapisy wyżej wskazanych dwóch umów międzynarodowych, określając między innymi sposób postępowania z żołnierzami amerykańskimi oraz członkami ich personelu cywilnego jako sprawcami czynów zabronionych. Ponadto dokument ten zawiera wzory pism kierowanych do amerykańskich organów wojskowych oraz polskich organów wymiaru sprawiedliwości w sprawie pierwszeństwa jurysdykcyjnego, jak również ustaleń związanych z realizacją czynności służbowych przez sprawcę w czasie popełnienia czynu zabronionego. Organami, które nadzorują lub prowadzą postępowania przygotowawcze wobec członków sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych oraz ich personelu cywilnego, są prokuratorzy wojskowi prokuratur okręgowych lub rejonowych. Natomiast Policja i Żandarmeria Wojskowa są organami ścigania wykonującymi czynności procesowe na miejscu zdarzenia oraz realizującymi czynności zlecone przez prokuratorów wojskowych.

Conclusion

The subject of this work is to clarify the issues of criminal jurisdiction set forth in articles 13-15 of the Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America regarding the status of the armed forces of the United States of America on the territory of the Republic of Poland of December 11, 2009 in Warsaw. The author simultaneously conducts analysis of the provisions in article VII NATO SOFA, a supplemental agreement between the Governments of Poland and the United States. In addition, memorandum of Understanding between the Minister of Justice of the Republic of Poland and the Command of the Armed Forces of the United States of America in Europe regarding foreign criminal jurisdiction, signed on October 23, 2014 in Warsaw is discussed. The memorandum specifies the provisions of the above-mentioned two international agreements, describing, among other things, how to proceed with American soldiers and members of their civilian staff as perpetrators of prohibited acts. Furthermore, this document contains templates for letters addressed to US military authorities, and Polish judicial authorities with respect to the priority of jurisdiction, as well as arrangements related to the performance of official duties by the perpetrator at the time of commit-

ting a prohibited act. The authorities that supervise or conduct preparatory proceedings against members of the United States forces and their civilian personnel are military prosecutors of the regional or the district prosecutor's offices. The Police, on the other hand and Military Police are law enforcement agencies carrying out procedural activities at the scene and carrying out activities commissioned by the military prosecutor.